שמות ג

א. ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על החמור וישב ארצה מצרים ויקח משה את מטה האלקים בידו[1]. ופרש"י "על החמור" – "חמור המיוחד, הוא החמור שחבש אברהם לעקידת יצחק[2], והוא שעתיד מלך המשיח ל־הגלות עליו שנאמר[3] עני ורוכב על חמור".

בפשטות כוונת רש"י הוא לבאר מ"ש "על החמור", בה"א הידיעה[4], שמזה מוכח שהכוונה ל"חמור המיוחד", ומפרש רש"י את ייחודו של החמור – "הוא החמור שחבש אברהם כו'".

אבל יש להבין:

א) בכדי לבאר ייחודו של חמור זה הי' מספיק לכאורה לומר "הוא החמור שחבש אברהם" ותו לא, שבגלל זה הרי הוא כבר "חמור מיוחד", ומהו הצורך להוסיף שהחמור שחבש אברהם אבינו הי' לעקידת יצחק (שהרי לא מצינו ב־קרא שאברהם חבש חמור בזמן או לענין אחר), ומה גם להוסיף עוד ש"הוא (ה־חמור) שעתיד מלך המשיח להגלות עליו", דבר נפלא ונס גדול ביותר, שה־חמור יהי' חי וקיים אלפי שנים[5]! ובפרט שכ"ז אינו נוגע להבנת הכתוב.

ב) לשם מה מעתיק רש"י מהכתוב גם תיבת "על" – הרי לפי הנ"ל מבאר רק תיבת "החמור"?

ב. והנה בגמ'[6] איתא שפסוק זה הוא אחד מהפסוקים ששינו ע"ב הזקנים כש־תרגמו את התורה עבור תלמי המלך וכתבו "וירכיבם על נושא בני אדם", ופרש"י[7] "דמשמע גמל שלא יאמר משה רבכם לא הי' לו סוס או גמל", ובראב"ע כאן[8] פירש הטעם לשינוי זה "בעבור שהוא דרך גרעון שתרכב אשת הנביא על חמור אחד היא ושני בניי".

ועפ"ז יש מקום לומר שכוונת רש"י היא גם ליישב השאלות הנ"ל[9], מדוע הרכיב משה את אשתו ושני בניו על חמור אחד[10] (ובפרט שכפי שמסתבר ב־

---

1) פרשתנו ד, כ.

2) וירא כב, ג.

3) זכרי' ט, ט.

4) ראה מפרשי רש"י כאן – קצור מזרחי. באר מים חיים (לאחי המהר"ל). דבק טוב. ועוד.

5) בגו"א כאן בסופו (וכן בגבורות ה' פכ"ט) "ואין הפירוש שהחמור הי' חי כ"כ". אבל בפרש"י אינו נחית לתרץ ולבאר זה. ובפשטות משמע כפשוטו, שהוא אותו החמור. וראה רש"י וירא (כב, יג) באילו של א"א "מוכן הי' לכך מששת ימי בראשית".

6) מגילה ט, א.

7) ד"ה נושא. ובתוד"ה על "פן יאמר להם וכי לא הי' לו למשה רבכם סוס או גמל". וראה הגהות הרש"ש שם.

8) פרשתנו עה"פ.

9) ראה גם מלאכת הקודש ובאר בשדה על פרש"י כאן. וכ"מ מחדא"ג מהרש"א מגילה שם. ש"ך עה"ת כאן.

10) בראב"ע שם מביא "ויפת אמר כי הוא שם המין"* (ועד"ז הוא בטור הארוך, אברבנאל ועוד כאן). וממשיך בראב"ע (דלא כיפת) "ואין לתמוה אם רכב גרשום בנו אחרי' כי אולי קטן הי' והי' אליעזר בחיקה כי עוד לא נימול" (וראה גם חזקוני כאן).

*) ולפי' העץ יוסף בתנחומא כאן (כג) זוהי הכוונה בתנחומא "כאדם שאומר יצאו הבהמין [יצאה הבהמה]".

פשטות — יחד עם כל חפציהם) — ולא הרכיבם על (סוס או גמל, או) כמה חמורים? ולכן מפרש רש"י שלא הי' חמור רגיל אלא „חמור המיוחד" ש„הוא החמור שחבש אברהם כו'", וכיון שכן, אין פלא איך שחמור פלאי כזה[11] בכוחו לשאת משא כבד שאינו רגיל ובטבע.

[ועפ"ז יש לומר, שענין זה מרמז רש"י במה שהעתיק מן הכתוב גם תיבת „על", להדגיש, שבפירושו בא לבאר וליישב מה שהרכיב והעמיס כל כך „על ה־חמור"].

אמנם הא גופא טעמא בעי: מדוע הוצרך משה לקחת חמור מיוחד ול־הרכיב עליו את אשתו ואת שני בניו וכל חפציהם — ולא לקח די חמורים או סוס וגמל וכיו"ב[12]?

ג. גם צריך ביאור:

דרש זה שבפרש"י מקורו בפרקי דר' אליעזר[13], אבל שם מקדים „הוא החמור בן האתון שנבראת בין השמשות", ואילו רש"י משמיט פרט זה.

ואף שגם כשרש"י מביא מדרשי חז"ל אין דרכו להעתיקם בלשונם וכצורתם אלא מביא רק מה שנוגע לפשוטו של מקרא, כמשנ"ת כמה פעמים (ומה גם בנדו"ד שבפדר"א בא הדרש על הפסוק דאברהם, ואילו רש"י כאן מביאו כדי להסביר הפסוק דפרשתנו) — מ"מ, כיון שתוכן הדרש הוא להסביר ייחודו של חמור זה, הו"ל לרש"י להביא הפרט שבו כבר נתייחד החמור והי' ידוע בו ש„הוא בן האתון שנבראת בין השמשות"

— הענין שהוא החמור ש„עתיד מלך המשיח להגלות עליו", ה"ז באחרית הימים ואיך יתיישב זה בפשוטו של מקרא.

ועכצ"ל, שכוונת רש"י כאן היא לבאר לא (רק) את ייחודו של חמור זה בכלל (כבפרקי דר"א), אלא בעיקר את ייחודו של החמור בנוגע לענינו — לענין הלי־כת משה ממדין למצרים כדי לגאול את ישראל, ולכן הביא גם את הפרט ש„הוא שעתיד מלך המשיח להגלות עליו", כלו־מר שחמור זה נועד עבור גאולת ישראל — שהרי הליכת משה עם אשתו ובניו למצרים היתה כדי לגאול את בני ישר־אל מארץ מצרים[14].

אבל לפ"ז אינו מובן לאידך: הענין

וברמב"ן כאן בתחלתו „כי לא הי' לו רק גרשום כאשר הזכיר הכתוב ואליעזר נתעברה ממנו בדרך או במצרים אם הלכה שם". אבל בפרש"י (ד, כד) מפורש שאליעזר נולד לפני הליכתו למצרים. וראה גם פרש"י יתרו יח, ב.

11) שכבר אז הי' לפחות קרוב לד' מאות שנה — מזמן אברהם, ומכ"ש ע"פ המשך ל' רש"י שחמור זה יהי' גם אצל משיח.

12) בשלמא אם משה עצמו הי' רוכב על חמור זה, י"ל טעמו: היות שחמור זה נועד לדברים חשובים ונעלים, שאברהם אבינו חבשו לעקידת יצחק והוא החמור שעתיד המלך המשיח להגלות עליו, לכן מתאים שגם משה (גואל ראשון) ירכב עליו בשליחות של הקב"ה לגאול את ישראל ממצרים. אבל בפסוק נאמר רק „ויקח משה את אשתו ואת בניו (בלבד) וירכיבם על החמור"* — וא"כ מה טעם השתמש משה בחמור המיוחד, שאותו חבש אברהם לעקידת יצחק וכו'? וראה לקמן הערה 25.

13) פל"א.

14) ראה אברבנאל כאן (ועוד) בטעמו של משה לקחת גם אותם — כדי לחזק לבב ישראל כו'. ולהעיר מפרש"י יתרו שם.

*) ראה פי' הר"ח (הובא בבחיי כאן ד, כד) — שמבאר הכתוב כאן שמשה שלח אותם לפניו וזהו פי' „וירכיבם על החמור". וכן הוא בש"ד עה"ת שם.

ד„הוא החמור שחבש אברהם לעקידת יצחק", לכאורה אינו שייך לנדו"ד[15].

ד. וי"ל הביאור בזה:

בפירושו כאן בא רש"י לבאר היתור שבפסוק, שלכאורה אינו מובן[16] למה לי' לפרש ולפרט אופן הליכת משה ומש־פחתו למצרים — „וירכיבם על החמור" — ולא כתב בקיצור „ויקח משה את אשתו ואת בניו וישב ארצה מצרים גו'" — ובביאורו של רש"י מתיישב הקשר ד־פרט זה לכללות פרשה זו, כדלקמן.

בהשקו"ט בין משה והקב"ה אודות שליחותו לגאול את ישראל, שהקב"ה צווהו „לכה ואשלחך אל פרעה והוצא את עמי בני ישראל ממצרים"[17] ומשה סירב לקבל את השליחות, הנה בסיום הז' ימים שבהם „הי' הקב"ה מפתה את משה בסנה לילך בשליחותו"[18] אמר משה „שלח נא ביד תשלח"[19], ולפי פירוש רש"י יש במענה זה שני ענינים: א) „שלא הי' רוצה ליטול גדולה על אהרן אחיו שהי' גדול הימנו ונביא"[18], ולכן אמר „שלח נא ביד תשלח" — „ביד מי שאתה רגיל לשלוח והוא אהרן"[20], ב) „ביד אחר שתרצה לשלוח שאין סופי להכניסם לארץ ולהיות גואלם לעתיד"[20].

אמנם, בסופו של דבר קיבל משה על עצמו את השליחות להוציא את בני ישראל, ופרש"י[21] שזהו מפני „שחרה בו וקבל עליו", אבל לא נתפרש בכתוב במה ואיך נשללה טענת משה הנ"ל [ואף שבכתוב ממשיך[22] „הלוא אהרן אחיך הלוי ידעתי כי דבר ידבר הוא וגם הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו", כפרש"י „לא כשאתה סבור שיהא מקפיד עליך שאתה עולה לגדולה", אינו גלַא־טיק כ"כ כי סירובו של משה לא הי' רק מצד קפידתו של אהרן, אלא שלא הי' רוצה ליטול גדולה על אהרן אחיו שהי' גדול ממנו].

ולכן י"ל, שכאשר הסכים משה לקיים שליחותו של הקב"ה, נרמז המענה על טענותיו בזה שסיבב[23] הקב"ה[24] שההלי־כה לקיום השליחות תהי' ע"י החמור „ה־מיוחד" — ש„הוא החמור שחבש אברהם לעקידת יצחק והוא שעתיד מלך המשיח להגלות עליו", שבזה מבוארים שני הענינים[25]:

---

15) ודוחק גדול לומר שאין להחשיבו בתור חמור המיוחד ולקוראו „החמור" רק בגלל מה שיקרה לעתיד („הוא שעתיד מלך המשיח להגלות עליו").

16) ראה באר בשדה על פרש"י כאן.

17) ג, יו"ד.

18) ל' רש"י ד, יו"ד.

19) ד, יג.

20) פרש"י שם.

21) שם, יו"ד.

22) שם, יד.

23) להעיר גם מרמב"ן כאן (בסופו): צוהו הקב"ה . . וישוב למצרים עם בניו ואשתו. אבל לפרש"י קשה לומר כן, דא"כ לא הי' מקבל מאהרן לשלחם חזרה (ראה פרש"י יתרו יח, ב). משא"כ להרמב"ן חזרו אח"כ ומטעם אחר, ע"ש.

24) וי"ל שלכן לא העתיק רש"י בהד"ה תיבת „וירכיבם" (אף שגם תיבה זו מיותרת, כנ"ל בתחילת הסעיף), כי אז היינו מפרשים שרש"י בא לתרץ רק זה שמשה הרכיב את אשתו ובניו על החמור (כנ"ל ס"ב), ולא שזה הי' רמז ומענה לטענתו של משה.

25) וי"ל שזהו הטעם שנאמר „וירכיבם על החמור" רק בנוגע לאשתו ובניו ולא שמשה עצמו רכב על החמור (ראה לעיל הערה 12), כי דוקא ברכיבה בלתי רגילה כזו, שהרכיב אשתו ובניו (וכן חפציהם) על חמור אחד, מדגיש שהי' כאן ענין מיוחד בשייכות להליכתו למצרים (משא"כ אם הי' נאמר שמשה בעצמו רכב על החמור היינו מפרשים שהוא מצד זה שחמור זה עתיד מלך המשיח להגלות

ב„עקידת יצחק" (כשחבש אברהם את חמורו) נצטווה — „והעלהו שם לעולה"[26], ומ"מ לא הסס אברהם אבינו לרגע למלא את ציווי ה', ואדרבא „נזדרז למצוה" ו־עד שחבש את חמורו „בעצמו ולא צוה לאחד מעבדיו"[27].

ומזה מובן בכ"ש וק"ו בנדו"ד, אף שיש בזה נטילת „גדולה" (ונוסף לעצם נטילת הגדולה — אפשר שיבוא לידי קפידה אצל אהרן, או שעכ"פ לא יתרצה ויקבלו בלב שלם) — איך שצ"ל קיום ציווי השם במילואו ובשמחה ובלב שלם.

ובשייכות לטענה הב' „שאין סופי להכניסם לארץ ולהיות גואלם לעתיד" — רמז לו הקב"ה „והוא שעתיד מלך המשיח להגלות עליו", היינו שאין הם שני ענינים וגאולות נפרדות, אלא שה־גאולה העתידה על ידי מלך המשיח, הריהי המשך לגאולה זו דיצי"מ שעל ידי משה, והגאולה העתידה והתגלות מלך המשיח תלוי' בכחו של משה[28] ופעולתו בגאולת מצרים.

ה. ע"פ הנ"ל יש לבאר גם כמה דיוקי לשונות ברש"י:

א) בענין הא' כתב „הוא החמור שחבש אברהם", ובענין הב' כ' „הוא שעתיד מלך המשיח להגלות עליו". ולכ־אורה כשם שגבי אברהם נקט ע"פ לשון הכתוב („ויחבוש את חמורו"), כך הו"ל לנקוט לשון הכתוב גבי משיח „רוכב על חמור", והל"ל „והוא שעתיד מלך המשיח לרכוב עליו" (ע"ד לשון הפדר"א[13]).

ב) בפדר"א שם „שעתיד בן דוד לרכוב עליו", ואילו רש"י שינה וכתב „מלך המשיח".

והביאור בזה:

נת"ל (ס"ג), שבפדר"א כוונתו למנות את כל מעלותיו של החמור שחבש אבר־הם אבינו לעקידת יצחק, ש„הוא החמור בן האתון שנבראת בין השמשות . . הוא החמור שרכב עליו משה בבואו למצרים . . הוא החמור שעתיד בן דוד לרכוב עליו", ולכן הסתפק בלשון הכתוב ש־נאמר בו „עני ורוכב על חמור", וכינהו בשם „בן דוד":

משא"כ כוונת רש"י כאן היא (כנ"ל) לבאר הקשר דחמור זה לנדו"ד, וכנ"ל שבחמור המיוחד הזה נרמזת התשובה על סירובו של משה — וזהו דיוק לשון רש"י בשני הפרטים (כנ"ל):

בענין הא' כתב רש"י „הוא החמור שחבש אברהם לעקידת יצחק", כי בזה בא לבאר שקיום ציווי ה' צ"ל בלי חשבונות, כנ"ל, ודבר זה מודגש בעיקר בזה שאברהם אבינו בעצמו חבש חמור לעקידת יצחק (כנ"ל), שזה מורה על זריזותו ושמחתו לקיים ציווי השם (אהבה מקלקלת השורה[27]);

ובענין הב', שבו כוונתו להדגיש איך שהגאולה העתידה לבוא היא המשך ל־שליחות זו לגאול את בני ישראל מ־מצרים, לא מספיק לומר סתם „שעתיד בן דוד לרכוב עליו", כי לשון זו אין בה משמעות מיוחדת בקשר לגאולת ישראל, שהרי אפשר שבן דוד ירכוב עליו בכלל (לא בתור מושיעם של ישראל). דאף שגם זה מורה שהוא חמור מיוחד, שבן דוד רגיל לרכוב על חמור זה דוקא, מ"מ אינו שייך לענין הגאולה דוקא:

עליו ושייך לגאולה, ולכן גם משה רכב עליו בדרכו למצרים ע"מ להוציא את בנ"י, כנ"ל). ועצ"ע.

26) וירא כב, ב.

27) פרש"י עה"פ שם כב, ג.

28) להעיר מהידוע שמשה הוא גואל ראשון הוא גואל אחרון (ראה שמו"ר פ"ב, ו. זח"א רנג, א. שער הפסוקים פ' ויחי). וראה ביאורו — לקו"ש ח"א ע' 8 ואילך. סה"ש תשנ"ב ח"א ע' 98 ואילך.

ולכן מדייק רש"י "שעתיד מלך המשיח להגלות עליו", היינו שהחמור שייך אליו (א) בתור "מלך המשיח" (ולא רק בתור "בן דוד"), ועוד זאת (ב) בקשר למעשה הגאולה, "להגלות עליו" (ולא רק בשביל "לרכוב עליו").

ו. ועוד יש לומר, שגם זה "שעתיד מלך המשיח להגלות עליו" שייך (לא רק לטענת משה שאין סופו להכניסם לארץ ולגואלם לעתיד, אלא) גם לטענתו ה' ראשונה (והעיקרית) שאינו רוצה ליטול גדולה כו' במקום אהרן אחיו הגדול ממנו (שבזה התחיל סירובו גם בתחלת דיבור ה' אליו[29], "מי אנכי כי אלך אל פרעה").

ובהקדים דיוק לשון רש"י שהעתיק מהכתוב "עני ורוכב על חמור", דלכ־אורה, אמאי העתיק רש"י גם תיבה זו, דאם היתה כוונת רש"י להעתיק חלק הכתוב המורה שקאי על מלך המשיח הו"ל להעתיק הלשון שלפנ"ז "מלכך יבוא לך צדיק ונושע גו'". ועכצ"ל דאין כוונתו כ"א רק לסמן הכתוב שבו מפורש שרוכב על החמור, וא"כ למה דייק להביא גם התיבה "עני ורוכב על חמור", ובפרט שהוא בסתירה לכאורה למה שאומר "מלך המשיח".

והביאור: בפירוש הכתוב "עני ורוכב על חמור" פרש"י "עני — ענוותן"[30], "ורו־כב על חמור — מדת ענוה היא". והיינו מפני ששליחות מאת ה', אף שתוכן השליחות הוא להיות גואלם של ישראל, הרי זה תלוי דוקא בענין הענוה ותכלית הביטול שלו, שעי"ז דוקא נמשכת ושורה עליו מלכותו של הקב"ה, בלשון ה־כתוב[31] "מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח".

ובזה מרומז המענה למשה, שלא הי' רוצה ליטול גדולה כו', וטען "מי אנכי" — "מה אני חשוב"[29]: טענה זו מורה על ענוה שלו, וא"כ אדרבה, דוקא זה הוצרך להיות אצל משה כדי להיות ראוי ל־שליחות זו, דזה שהקב"ה בחר בו לגאול את ישראל, הוא דוקא מצד זה שהוא "מי אנכי" "מה אני חשוב".

ז. מיינה של תורה שבפרש"י:

ע"פ משנת"ל נמצא שיש חילוק בין חמור דאברהם וחמור דמשה וחמור של מלך המשיח: בחמורו של אברהם נאמר שחבש אברהם את החמור; בחמורו של משה — "וירכיבם על החמור"; ואילו בחמורו של משיח אומר רש"י "עתיד מלך המשיח להגלות עליו" (אף שבקרא נאמר "רוכב על חמור").

ויש לומר, שחילוקי לשונות הנ"ל הם בהתאם לג' שלבים ודרגות בהמשכת קדושה בעולם, בג' התקופות דאברהם משה ומלך המשיח.

ביאור הענין:

מבואר במפרשים[32] ש"חמור" מרמז ומורה על "חומר" הגוף וחומריות העולם בכלל [וכידוע גם פירוש הבעש"ט[33] על הפסוק[34] "כי תראה חמור שונאך גו'", דקאי על חומר הגוף]. וזהו כללות ה־קשר בין ענין הגאולה ל"חמור" דוקא [שלכן הן משה (גואל ראשון) והן מלך

29) ג, יא ובפרש"י.

30) וכ"ה בתרגום עה"פ.

31) ישעי' נז, טו.

32) ראה גו"א כאן (ובס' גבורות ה' פכ"ט). מנחה בלולה כאן. פנים יפות ועוד.

33) "היום יום" כח שבט. כתר שם טוב בהוספות (הוצאת קה"ת) סט"ז. וש"נ.

34) משפטים כג, ה.

המשיח (גואל אחרון)[35] יהיו רוכבים על חמור] — כי תוכנה הפנימי והעיקרי של הגאולה היא התגלות קדושתו ית', ש־בשביל זה צ"ל שבירת וזיכוך ובירור החומר, הן חומר הגוף של איש ואשה ד־ישראל בפרט והן חומריות העולם ב־כלל, ובלשון רבינו הזקן (בעל ההילולא דכ"ד טבת[36]) בספר התניא[37], שתכלית בריאת העולם תהי' לימות המשיח, "שאז יזדכך גשמיות הגוף והעולם ויוכלו ל־קבל גילוי אור ה'".

והנה בפעולת האדם בבירור וזיכוך חומר הגוף, יש בכללות ג' אופנים:

א) עיקר עבודתו של האדם היא ל־גלות את אור נשמתו שהיא בהעלם והסתר בחומר הגוף, כי "עיר פרא אדם יולד"[38], ובטבעו הרי הוא הולך אחרי תאוות גופו, ועבודתו היא לפעול בעצמו שלא לנטות אחרי התאוות כו' אלא לעסוק בתורה ובמצות. ולפי אופן זה הרי העבודה היא בדרך כיבוש (שליטה), שהאדם שולט על גופו ונפשו הבהמית, ומכניע את חומר גופו באופן שחומר הגוף לא יעלים ויסתיר על אור נשמתו.

ב) למעלה מזה היא העבודה לזכך את חומר הגוף עצמו, שהגוף עצמו יהי' עובד ה', שזהו ע"י שינוי מדותיו ה־טבעיים, שלא ירצה תאוות העולם כו'[39].

אלא שבבירור וזיכוך חומר הגוף עצמו — יש שני אופנים:

(א) בירור וזיכוך הגוף הבא מצד אור הנשמה, דהיינו, שמסירותו לעניני קדו־שה היא בתוקף כזה, שריבוי אור ה־קדושה שבנשמה פועל גם על גופו להתברר ולהזדכך. שלפי אופן זה, הרי הקדושה שבאדם היא קדושת נשמתו, אלא שהגוף, להיותו מבורר ומזוכך, נעשה כלי לאור הנשמה.

(ב) זיכוך הגוף מצד עצמו, והיינו שהאדם עובד עם גופו עד שהגוף מצד עצמו נהפך לחפצא של קדושה[40].

וכשם שהוא בעבודת כאו"א בפרט — כן־הוא בכללות חומריות העולם, שיש שלשה אופנים בבירור וזיכוך החומריות, שע"ז מתגלה קדושתו ית' בעולם:

א) הכנעת וביטול גסות וחומריות ה־עולם המונעת השראת הקדושה, שביטול ושבירת החומריות נותן מקום שיהי' גילוי קדושה בעולם.

ב) שגשמיות העולם מתברר ומזדכך עד שנעשה כלי לגילוי אור הקדושה.

ג) תכלית השלימות בבירור וזיכוך

---

35) ראה לעיל הערה 28.

36) ולהעיר דבשנה זו (תשמ"ט) היא כהקביעות דשנת ההסתלקות תקע"ג, "מוצש"ק דשמות כ"ג אור לכ"ד טבת כחצות שעה יא" (ל' הצ"צ — נדפס במענה לשון בתחלתו. ועוד).

37) פל"ו (מו, ב).

38) איוב יא, יב.

39) והחילוק הוא גם בדרך העבודה עם הגוף, שבאופן הא' יתכן שהאדם יעסוק בסיגופים ושבירת החומריות, משא"כ באופן הב', וכתורת הבעש"ט הנ"ל "לא בזו הדרך ישכון אור התורה כי אם עזוב תעזוב עמו לברר את הגוף ולזככו ולא לשברו בסיגופים".

40) ויש לבאר ג' דרגות אלו בעבודת האדם: א) העבודה דתורה ומצות, שבכללות היא העבודה בעניני קדושה, אלא שפועל שהגוף לא יבלבל לעבודתו בקיום התומ"צ. ב) העבודה ד"כל מעשיך יהיו לשם שמים" (אבות פ"ב מי"ב. רמב"ם הל' דעות ספ"ג), שהוא עוסק ופועל בעניני הגוף ("מעשיך") שיהיו לשם שמים. ג) "בכל דרכיך דעהו" (משלי ג, ו. רמב"ם שם), ש"בדרכיך" — עניני הגוף — עצמם יודע את הוי' (ולא רק שעושה אותם "לשם שמים") — ראה בארוכה לקו"ש ח"י ע' 103 ואילך. וראה גם לקו"ש ח"ט (ע' 63 ואילך. וש"נ) ע"ד ג' העניינים דתורה מצות ותשובה.

העולם, שהגשמיות עצמה תתקדש, שזה יהי' לעתיד לבוא, כשיקויים היעוד[41] „ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דבר", היינו שזאת תהי' תכונת ה„בשר" לעתיד לבוא, שיזדכך עד שיהי' ביכולתו של הבשר (מצד עצמו) לראות „כי פי ה' דבר"[42].

ח. וזהו ההפרש בין שלשת התקופות דאברהם משה ומשיח:

בימי אברהם, כאשר „לא ניתנה תורה עדיין . . עדיין לא נתברר ונזדכך חומריות העולם"[43], פעולת אברהם היתה לבטל להכניע ולשבור חומריות העולם שלא יפריע לגילוי אור הקדושה.

וזהו דיוק לשון רש"י „הוא החמור שחבש אברהם"[44], ש„חבישת" החמור מורה על הכנעת החומר[45];

בימי משה, לאחרי גמר וזיכוך ב„כור הברזל"[46] דגלות מצרים, „שזיכך את ישראל על ידי קושי השעבוד בחומר ובלבנים . . וכאשר נזדככו ישראל נזדכך ג"כ העולם וגשמיותו וחומריותו"[47] — הגיע העולם למצב שגשמיותו תהי' כלי לאור הקדושה:

וזהו שנאמר במשה „וירכיבם על החמור", שהעבודה ד„חבישת" החמור כבר נעשית על ידי אברהם אבינו, וכבר אפשר להיות ה„רכיבה" על החמור, שאור הקדושה יומשך תוך חומריות העולם.

אלא שאז הי' עדיין באופן ד„וירכיבם על החמור", היינו שאור הקדושה „רוכב" ומאיר על (ידי) החומריות, אבל גילוי אור הקדושה אינו מתייחס ל„חמור" עצמו, אלא להרוכב עליו.

משא"כ זיכוך גשמיות וחומריות העולם לעתיד לבוא הוא באופן של „עתיד מלך המשיח להגלות עליו", שגילוי אור המשיח יהי' על ידי ה„חמור" עצמו, שהחומר יזדכך כ"כ עד שהוא עצמו יגלה את אור הקדושה בעולם.

ועפ"ז יש לבאר הטעם הפנימי לעוד חילוק בין ג' חמורים דאברהם משה ומשיח: באברהם לא נאמר שהוא בעצמו רכב על החמור (ומשמע שהחמור נשא רק העצים והמאכלת ואילו הוא ויצחק (ושני נעריו) לא רכבו על החמור אלא הלכו ברגל); במשה נאמר שהרכיב את אשתו ובניו ולא נאמר שהוא בעצמו רכב עליו; ואילו אצל מלך המשיח מפורש „ורוכב על חמור".

וע"פ משנת"ל יש לומר הטעם בזה[48]: בזמנו של אברהם, כש„עדיין לא נתברר ונזדכך חומריות העולם", לא הי' עדיין קשר בין אברהם עצמו (ויצחק), עם ה„חמור"; אצל משה, כשכבר „נזדכך . . העולם וגשמיותו וחומריותו" באופן שהי' יכול להיות כלי לאור הקדושה, הרכיב את אשתו ובניו על החמור, אבל כיון שחומריות העולם מצד עצמה עדיין לא נתקדשה (ופעולת הזיכוך היא רק בכך

41) ישעי' מ, ה. וראה שער האמונה לאדמו"ר האמצעי פכ"ה.

42) ראה לקו"ש חי"ז ע' 94. וש"נ.

43) תו"א יתרו עד, א.

44) אבל זה הי' חידוש של אברהם — ראה צרור המור וירא שם „אמרו רז"ל מיום שנברא העולם לא הי' אדם שחבש חמורו עד שבא אברהם".

45) ע"פ כהנ"ל יומתק זה שלא הביא רש"י „הוא החמור בן האתון שנבראת בין השמשות" (ראה לעיל ס"ג), כי ההדגשה ברש"י היא בעבודת ופעולת האדם בה„חמור", ולא ב„חמור בן האתון שנבראת בין השמשות", שהיא בריאה בידי שמים (והיינו שהוא חומר זך מעיקרא, למעלה מחומריות העולם).

46) לשון הכתוב ואתחנן ד, כ.

47) תו"א שם, ב.

48) ראה בארוכה לקו"ש חי"א ע' 71 ואילך.

שנעשה כלי לאור הקדושה שמאיר מלמעלה), לכן עדיין לא הי' „קשר" בין ה„חמור" למשה עצמו:

ודוקא לעתיד לבוא, כאשר חומריות העולם עצמה תגלה אור הקדושה, „עתיד מלך המשיח להגלות עליו", הרי מלך המשיח עצמו ירכוב עליו, כי אז תתגלה, ובאופן ד„כמים לים מכסים"[49], איך ש־אמיתת המציאות של כל נברא הוא „אמיתת המצאו"[50] ית', ובלשון אדמו"ר האמצעי[51], שאז יתגלה ש„יש הנברא" הוא חד עם „יש האמיתי".

(משיחות ש"פ שמות תשמ"ז:
י"ט כסלו תשח"י)

49) ישעי' יא, ט. רמב"ם סוף הל' מלכים.

50) רמב"ם ריש הל' יסוה"ת.

51) ביאוה"ז בשלח מג, ג.